

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної та слов'янської філології

Курсова робота з арабської філології

на тему:

**СПЕЦИФІКА АРАБСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК З
КОМПОНЕНТОМ-НАЙМЕНУВАННЯМ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

Студентки групи Пар 16-20

факультету сходознавства

денної форми навчання

Освітньої програми:

Арабська мова і література

та переклад, друга

східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови та

літератури (переклад включно),

перша – арабська

Юнги Марії Андріївни

Науковий керівник:

ст. викладач В.Г. Кононенко

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ В АРАБСЬКІЙ МОВІ	6
1.1 Поняття "прислів'я", "приказка", "паремія". Історія досліджень паремійних одиниць у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві.....	6
1.2 Особливості дослідження прислів'їв та приказок в арабському мовознавстві.....	11
1.3 Методика дослідження паремійних одиниць.....	13
Висновки до Розділу 1	16
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА АРАБСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК З КОМПОНЕНТОМ- НАЙМЕНУВАННЯМ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ	17
2.1 Лексико-семантична специфіка арабських паремій із компонентом- найменуванням родинних зв'язків.	17
2.2 Бінарна опозиція як інструмент для дослідження гендерного аспекту в прислів'ях і приказках з компонентом-найменуванням родинних зв'язків.	20
2.3 Вживання прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків в сучасних арабських текстах.	22
Висновки до Розділу 2	25
ВИСНОВКИ	26
РЕФЕРАТ	2
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	2

ВСТУП

На сьогоднішній день не спадає науковий інтерес до паремійного матеріалу мови як до джерела культурної спадщини народу. Паремії широко використовуються в мовленні, а вміння влучно їх вживати на рівні спілкування свідчить про високий культурний та освітній рівень мовця. У роботі розглянуто специфіку арабських прислів'їв та приказок із компонентом-найменуванням родинних зв'язків.

Актуальність теми дослідження визначена зростанням інтересу сучасної лінгвістики до пареміологічної спадщини арабської мови, зокрема до прислів'їв та паремій з компонентом-найменуванням родинних зв'язків. Дослідження паремійного матеріалу арабської мови сприяє кращому розумінню особливостей арабської сім'ї та родинних зв'язків, переосмисленню культурних концепцій та національного менталітету арабського суспільства. Шляхом розгляду арабських прислів'їв та приказок стає можливим визначити характерні риси арабського етносу.

Прислів'я та приказки арабської мови стали об'єктом дослідження багатьох науковців: Сейїд Кутб, Мухаммад ібн Абї Шанаб, Гойтейн, Абд ар-Рахім, Ріад Азіз Кассіс, П. Вілльямс тощо. Однак, не дивлячись на наявність великої кількості досліджень паремійних одиниць, безпосередньо до вивчення паремій арабської мови з компонентом-найменуванням родинних зв'язків зверталися лише деякі вчені: Т. А. Шайхуллін, Є. В. Кухарьова, Д. О. Завгородня тощо. Таким чином, необхідність розглянути малодосліджену групу паремійних одиниць з позиції їх взаємозв'язку з культурними особливостями арабського суспільства обумовлює актуальність теми.

Метою є дослідити специфіку арабських прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків, висвітлити ключові аспекти специфіки паремій та встановити взаємозв'язок між пареміями про родинні відносини та соціально-психологічним портретом арабської сім'ї.

Для виконання поставленої мети було сформовано наступні **завдання**:

1. Визначення понять "прислів'я", "приказка", "паремія".
2. Визначення місця та ролі паремій в контексті лінгвістичних досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників.

3. Визначення наукових методів, які вживаються для дослідження прислів'їв та приказок.
4. Дослідження лексико-семантичної специфіки арабських паремій з компонентом-найменуванням родинних зв'язків.
5. Дослідження гендерного аспекту в арабських прислів'ях та приказках про сім'ю.
6. Визначення специфіки та частоти вживання арабських прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків в сучасних арабських текстах.

Об'єктом дослідження є арабські прислів'я та приказки з компонентом-найменуванням родинних зв'язків.

Предметом дослідження є специфіка арабських прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків.

Матеріалом дослідження виступали збірки арабських прислів'їв та приказок українською та арабською мовами, з яких було відібрано понад 40 паремії з компонентом-найменуванням родинних зв'язків. Також були використані тексти публіцистичного характеру для аналізу в них специфіки вживання арабських паремій.

У процесі дослідження було застосовано такі **методи**: *аналіз словникових дефініцій* для розгляду визначень понять "прислів'я", "приказка", "паремія"; *порівняльно-історичний* та *зіставний* для дослідження історії паремійних досліджень; для виявлення взаємозв'язку між досліджуваними прислів'ями і приказками та особливостями сімейних відносин в арабському соціумі, а також для висвітлення основних образів та концептів застосовувався *концептуальний аналіз*; *парадигматичний аналіз* – для дослідження специфіки гендерного аспекту арабської традиційної моделі сім'ї; *лінгвокультурологічний метод* – для висвітлення культурологічних особливостей арабського соціуму в контексті досліджень паремійних одиниць.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що це одна з перших праць в українській лінгвоарабістиці, в якій було систематизовано, відібрано та проаналізовано специфіку арабських паремій з компонентом-найменуванням

родинних зв'язків. Здійснено порівняльний аналіз концептів "чоловік" і "жінка", спираючись на паремійний матеріал арабської мови.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання зібраного матеріалу для викладання навчальних дисциплін: "Лексикологія арабської мови" та "Вступ до арабської філології". Результати проведеного дослідження можуть стати підґрунтям для подальших досліджень арабської пареміології, а також для досліджень у галузі лінгвокультурології, етнолінгвістики, лексикології та перекладу.

Основні результати було **апробовано** у доповіді на міжнародній науково-практичній відеоконференції "Українсько-арабські мовно-культурні контакти" (16-17 лютого 2023, форма участі – дистанційна).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІЙ В АРАБСЬКІЙ МОВІ

1.1. Поняття "прислів'я", "приказка", "паремія". Історія досліджень паремічних одиниць у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві

Для вивчення специфіки прислів'їв і приказок з компонентом-найменуванням родинних зав'язків в арабській мові перш за все потрібно з'ясувати що таке "паремія", "прислів'я", "приказка" в контексті досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених.

Зокрема, упорядник російсько-українського тлумачного словника паремій доктор філологічних наук, професор Ж. В. Колоїз визначив, що термін "паремія" в українській мові є багатозначним і в релігійному контексті є позначенням уривку зі Старого Заповіту з пророцтвом або повчанням (2016, с.3). Однак в межах лінгвістичної термінології він є обмеженим в своєму призначенні і набуває однозначності.

А. Волков (2001) у "Лексиконі загального та порівняльного літературознавства" подає визначення: "паремія – це видове позначення фольклорних малих жанрів афористичного спрямування (прислів'я, приказки). Часом пареміями звать також малі жанри фольклорної прози: загадки, заклики, зичення, прикмети, примівки, прокляття, скоромовки" (с. 398).

Паремії представляють собою сукупність найістотніших явищ і реалій дійсності. До них можна віднести такі короткі жанрові форми як прислів'я, приказки та їх жанрові різновиди (Ж. В. Колоїз, 2016, с. 3). Л. Л. Звонська (2017) стверджує, що термін "паремія" може вживатися як у вузькому значенні, так і в широкому. У вузькому значенні він використовується для позначення лише прислів'їв та приказок, у широкому – "на позначення прислів'їв, приказок, примовок, загадок, прикмет, повір'їв, скоромовок, замовлянь, небилиць, нісенітниць, одномоментних анекдотів, казкових формул тощо" (с. 380).

Характерною особливістю паремій є те, що внаслідок історичного розвитку частина з них втратила своє первинне значення, при цьому вони представляють собою усталені мовні кліше, які закріпились в процесі формування. Цей жанр можна віднести до найдавніших форм словесності, про що свідчать в них елементи доісторичної епохи та стародавніх вірувань. Поняття "паремія" (від гр. *paroimia* – притча) часто ототожнюється до "прислів'я" та "приказки", так як ще в Руському літописі на позначення усталеного виразу був вжитий термін "притча" (М. Б. Лановик, З. Б. Лановик, 2005, с.390-391).

У цьому дослідженні розглянено термін "паремія" у вузькому значенні, тобто як поняття, що об'єднує лише дві жанрові форми – прислів'я та приказки.

Ю. І. Ковалів у "Літературознавчій енциклопедії: У двох томах" подає визначення: "приказка, або приповідка – стала фольклорна частково римована фраза, побудована за принципом аналогії, в якій подана містка, лаконічна емоційно-образна характеристика певного явища (с. 270). Прислів'я – стійка фольклорна формула, синтаксично завершена, ритмічно та фонічно організована, яка вважається у мовленні на підставі аналогії, містить лаконічну образно-емоційну характеристику певного явища, життєвого досвіду, конкретної ситуації" (с.271).

Є. Д. Онацький зазначає, що прислів'я є короткими двочленими реченнями, які відображають життєву філософію народу та його узагальнений набутий досвід (1963, с. 1496). Таке формування є близьким до визначення західного вченого-пареміолога В. Мідера (2004), який писав, що "прислів'я – це коротке, загальновідоме народне речення, яке містить у собі мудрість, істину, мораль і традиційні погляди в метафоричній, усталеній формі, що легко запам'ятовується, і передається з покоління в покоління".

Порівнюючи терміни "прислів'я" та "приказка" можна дійти висновку, що вони є схожими за своєю структурою та формою, обидва передають емоційно-образну характеристику певної ситуації чи явища, однак приказка на відміну від прислів'я просто констатує явище. Вона не є цільним виразом, в ній немає висновку і повчального змісту.

М. Т. Демський (2000) підкреслює, що приказки є "частиною судження, що має форму незамкненого кліше", чим і відрізняється від прислів'я. Крім того, приказки мають тільки прямий зміст, а прислів'я можуть набувати як буквального, так і переносного (с. 524). В. С. Заїка стверджує, що відсутність синтезу та моралі є головною відмінністю між приказкою та прислів'ям. Крім того, приказки позбавлені настанов і просто називають референтів, на відміну від прислів'я, яке характеризується прагматичним фактором (2020, с. 125).

Прислів'я виконує дидактичну функцію і виражає завершену думку. Відмежування прислів'я від суміжних жанрів є складним, однак його основною відмінністю є синтаксична завершеність. Велика кількість прислів'їв є поліетнічними завдяки наявності багатьох варіантів (А. Волков, 2001, с. 443).

Як зазначає Т. Капітан, характерними жанровими ознаками для прислів'їв та приказок є лаконізм та афористичність. Для прислів'їв зміна семантики – їх перетворення на приказки відповідно до його образного застосування в певному контексті є розповсюдженим явищем (2016, с. 226-227).

Паремії є об'єктом досліджень багатьох суміжних наук - мовознавства, соціології, літературознавства, антропології, фольклористики, етнології, філософії (Т. Мороз, 2021, с. 312). Проте безпосереднім вивченням паремій займаються пареміографія та пареміологія, які є невіддільними одна від одної. Пареміографія – розділ фольклористики, який збирає, систематизує та оприлюднює паремії, в той час як пареміологія, або приказкознавство – приділяє увагу їх структурному аналізу (А. Волков, 2001, с.397). Завдяки ознакам клішованості, емоційної забавленості та усталеності, які є спільними як для паремій, так і для фразеологізмів, деякі вчені вважають, що пареміологія є частиною фразеології (Л. Соболь, 2012, с.228). Так, наприклад, М. Умарова (2020) стверджує, що прислів'я належать до фразеологічних одиниць особливого типу. Однак Даниленко Л. (2019) зазначає, що за необхідно відділяти пареміологію від фразеології, а не ототожнювати їх, і визнати, що об'єктом дослідження пареміології є: "прислів'я та приказки, всі інші одиниці понадфразової структури – афоризми, примовки (жанр, що не має своїх чітких меж), загадки тощо залишатимуться у сфері опікування широкою пареміології, доки їм не буде

запропоновано окрему нішу під виразним і влучним терміном, як ептологія стосовно крилатих висловів згідно з ідеєю Л. П. Дядечко" (с.13).

Паремії є об'єктом досліджень вчених-пареміологів, які займаються їх мовним та структурним аналізом. Першими, хто почав систематизувати та заклав підґрунтя для подальших досліджень можна вважати лексикографів, мета яких полягала у збиранні народних висловлювань (приказок, прислів'їв, влучних виразів, максимів тощо) та їх короткому опису, вказавши джерело та визначивши їх значення. Періодом панування пареміології називають середні віки, адже саме тоді інтенсивно з'являються збірки паремій. Перші французькі збірки виникають у 1175 році, в Іспанії – у 1499 році (Я. Баран, М. Зимомря, 1999, с. 7). Найдавнішою збіркою англійських прислів'їв та приказок вважається написана між 1150-1180 роками робота "Прислів'я Альфреда", яка налічувала паремії релігійного та морального вмісту (Н. Мадалов, 2023, с.270). Основоположником європейської пареміографії та пареміології вважається Еразм Роттердамський, який у 1500 році систематизував у збірку та розтлумачив кілька сотень латинських прислів'їв (З. Коцюба, 2008, с.105).

До найвідоміших західних пареміологів сучасності можна віднести Вольфганга Мідера, який ввів термін "анти-прислів'я", описуючи широковживані спотворені варіації паремій, які є більш відомими, ніж їх оригінальні форми, і опублікував декілька збірок німецьких і англійських анти-прислів'їв (А. Літовкіна, 2015).

З. Г. Коцюба (2008) вважає, що свідченням про те, що прислів'я і приказки існували ще в період Київської Русі, є паремійні одиниці, які дійшли із літописних джерел, датовані X-XIII ст. Перші збірки паремій, які були укладені українцями і які дійшли до нашого часу датовані першою половиною XVII ст. Існує думка, що подібні збірники малих жанрових форм існували і раніше, однак вони не збереглися. Климентій Зиновів (помер не раніше 1717) був одним із перших українських етнографів, який збирав українські народні прислів'я та приказки. Його рукописний збірник "Приповісті посполиті" XVII – початку XVIII ст. дійшов до нашого часу.

В Харкові у 1834 році вийшла друком збірка звичайного харків'янина В. Смирницького "Малороссійскія пословицы и поговорки, собранны В. Н. С". Своє

справжнє ім'я автор приховав за ініціалами, які згодом "розсекретив" І. Срезневський. Загалом збірка налічувала 34 сторінки з українськими приказками та прислів'ями, які автор упорядкував за алфавітним принципом за початковими літерами. У Львові у 1838 році було видано книгу "Українська усна словесність: Загальний огляд і вибір творів", яку упорядкував Ф. Колесс за фінансування фонду "Учітеся, брати мої". Розділи XIII та XIV налічують 114 паремійних одиниць та українських загадок, які упорядковані не за алфавітним, а у довільному порядку. Приповідки та загадки, які містяться в цих двох розділах написані на південно-західному діалекті української мови, враховуючи його фонетичні та граматичні особливості. У 1841 року у Відні було видано "Галицькі приповідки і загадки", зібрану Г. Ількевича, яка налічувала 2700 прислів'їв та 60 загадок, впорядковані за алфавітним порядком (Ж. Колоїз, Н. Малюга, Н. Шарманова, 2014, с. 203-204, 207, 208).

Як зазначає Б. Юськів (с.68), до найвизначніших українських пареміографів 19 ст. можна віднести – М. Номиса (1864), О. Потебню (1894), М. Сумцова (1896). Збірка М. Номиса "Українські приказки, прислів'я і таке інше", як і більшість пам'яток української культури не набула широкої популярності, на відміну від інших праць фольклористів того часу, так як піддалася цензурі внаслідок Валуєвського циркуляру 1863 року і Емського указу 1876 року. Матеріали, які вилучила цензура, були знайдені в 20 ст. у бібліотеці Народного дому і Львові М. Возняком і опубліковані в "Записках Наукового товариства ім. Шевченка" (1909).

Серед сучасних українських дослідників, які зробили значний внесок у розвиток пареміології – І. О. Голубовська, О. О. Селіванова, Л. І. Даниленко, О. О. Потебня, В. М. Мокієнко, Ж. В. Колоїз, В. Л. Пирогов, З. Г. Коцюба, М. М. Пазяк, О. В. Дуденко. Комунікативну та когнітивну функції паремій активно досліджують М. Алексеєнко, М. Алефіренко, Н. Амосова, О. Мокієнко (Б. Юськів, 2013, с. 69).

Отже, термін "паремія" зазвичай використовуються для позначення двох малих жанрових форм – прислів'їв та приказок. Прислів'я мають синтаксично завершену цілісну структуру, на відміну від приказок, які не є завершеним висловом і не несуть повчального змісту. Паремії вивчають багато суміжних наук, однак

безпосередньо вони є об'єктом дослідження пареміології та пареміографії. Впорядкування перших європейських збірників припадає на XII ст., в той час як подібні українські фольклорні роботи датуються XVII. Серед визначних українців-пареміологів можна назвати М. Номиса, О. Потебню, М. Сумцова, І. Голубовську, О. Селіванова, Л. Даниленко, О. Потебня, В. Мокієнко, Ж. Колоїз, В. Пирогов, З. Коцюба, М. Пазяк, О. Дуденко тощо.

1.2. Особливості дослідження прислів'їв та приказок в арабському мовознавстві

Як зазначає Л. Гасилова, арабська пареміологія стала розвиватися завдяки вченим, які здійснювали дослідницьку роботу в Басрійській та Куфійській граматичних школах. Так, наприклад, до наших днів дійшла праця голови релігійної школи та школи мовознавства Ад-Дабі. Ця збірка є однією з небагатьох, зміст якої повністю зберігся до наших днів, і вважається найдавнішою працею, яку використовують сучасні вчені, досліджуючи цю тему. До найдавніших арабських авторів, які досліджували прислів'я та приказки належать: Ібн ан-Надім, Юнус ібн Хабіб ад-Дабі, Абу Убейд, Салябі, Абу Убейд аль-Касім ібн Салям, аль-Аскарі, Махмуд Аль-Замахшарі, Аль-Мейдані, аль-Ісфахані тощо (2017, с.12).

До найперших збірок арабського паремійного матеріалу можна віднести "Книгу пісень" арабського філолога VIII – поч. IX ст. Аль-Асмаї. За традицією середньовічних арабських художніх творів, збірка не лише поєднує у собі прозу та поезію, а й вміщує безліч різноманітних фольклорних жанрів: анекдоти, сухі виклади інформації, жарти, оповідки, в тому числі прислів'я та приказки (Х. Кіпатрік, 2003, с.7, 153).

У. Максудов стверджує, що неоціненним у збір та систематизування арабських паремій є вклад: Юнуса ібн Хабіба, Убайда ібн Шаррія аль-Джурхумі, Абуалі Колі, Абуамра ібн Аля, Наххара ібн Авм аль-Узрі, Абуфайда Му'ріджа ас-Сідусі (2012, с.5)

У XX ст. було видано праці: Сеййіда Кутба "Ат-Тасвір аль-феніййу фі аль-Коран", де об'єктом дослідження є не лише усна народна література, а і приклади,

взяті з Корану; Ат-Тірмізі "Аль-амсал фі аль-Коран" (1975 р.); Мухаммеда аш-Шараві "Аль-амсаль фі аль-Коран" (1980 р.) (Л. Гасилова, 2017, с.14).

Мухаммад ібн Абі Шанаб зібрав і опублікував три томи алжирських та магрибських прислів'їв та приказок, які налічують упорядковані в алфавітному порядку 3127 паремійні одиниці. Цінність цієї праці полягає в тому, що вона налічує велику кількість прикладів сучасних арабських прислів'їв, так паремійних одиниць з класичної арабської літератури. (Ш. Гойтейн, 1966, с. 361-379).

Ґрунтовне дослідження на тему арабських паремій написав Батуль Хабіб Аллаг Ібрагім Абд ар-Рахім, який у своїй роботі "Арабські і суданські прислів'я. Синтаксичне дослідження" зібрав, проаналізував та класифікував прислів'я, дійшовши до висновку, що "прислів'я – це досвід наших предків, мудрість яких можна отримати шляхом аналізування та упорядковування прислів'їв, особливо тих, які знаходяться у Священному Корані, висловах пророка та в арабській та суданській спадщині" (2019, с. 9).

П. Вілльямс (2000 р.) стверджує, що не зважаючи на існуючу кількість наукових досліджень, які порівнюють біблійні прислів'я з прислів'ями інших культур, дуже мало серед них робіт, які зосереджені на арабських висловлюваннях. Саме тому, дослідження, яке провів Ріад Азіз Кассіс у своїй роботі "Книга приказок Соломонових та збірки арабських прислів'їв" (1999) є надзвичайно важливим. "У дослідженні детально розглядається три основні теми, які є провідними як в Книзі приказок Соломонових, так і характерними для арабських прислів'їв: королівська влада, голос та мовчання, багатство та бідність" (Р. Кассіс, 1999, с. 9).

Отже, створення перших збірок арабських прислів'їв та приказок припадають на доісламський період, однак зародження і розвиток арабської пареміології відбувається значно пізніше. Передусім, це пов'язано з діяльністю Басрійської та Куфійської граматичної шкіл (Аль-Асмаї, Юнус ібн Хабіб ад-Дабі, Ібн ан-Надім, Абу Убейд, Салябі, Абу Убейд аль-Касім ібн Салям, Махмуд Аль-Замахшарі, аль-Ісфahanі тощо). На сучасному етапі свої праці на цю тему опублікували: Мухаммад ібн Абі Шанаб, Ріад Азіз Кассіс, Абд ар-Рахім тощо.

1.3. Методика дослідження паремійних одиниць

Відомо, що цілісність і систематичність є основними факторами для того, щоб з'ясувати сутність досліджуваного об'єкта. Проблема методів дослідження мови є ключовою проблемою мовознавців. В той самий час, вибір методологічного підходу для дослідження паремій залежить від багатьох факторів.

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" методологія визначається як "сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання" (Бусел, 2005, с. 664). А. Конверський (2010) подає визначення: "метод – це інструмент для вирішення головного завдання науки – відкриття об'єктивних законів дійсності. Метод визначає необхідність і місце застосування індукції й дедукції, аналізу і синтезу, абстракції, формалізації, моделювання, порівняння теоретичних та експериментальних досліджень". Л. Нікітенко (2022) зазначає, що "термін "методологія" трактується як наука про методи, де методом є "шлях до чогось", процедура, певні дії, що спрямовані на досягнення поставленої мети" (с. 301).

В одній зі статей "Філософського енциклопедичного словника" розглядається питання методології науки, яка досліджує методи пізнання в науці, характеристики та властивості наукової діяльності, націлені для пошуку та отримання бажаних наукових знань. Завдання методології науки полягає у формуванні норм, принципів та правил для оптимізації дослідницької діяльності з метою отримання нових результатів (Л. Озадовська, Н. Поліщук, 2002, с. 374-375).

До функцій методології О. Галян відносить: знаходження і окреслення методів отримання бажаної інформації; визначення конкретних засобів для реалізації науково-дослідної цілі; сприяння повноті отримання наукових знань; систематизування отриманої інформації та її подання (2021, с.5).

Структура методології як науки про методи і принципи наукової діяльності є чотирирівневою. Вирізняють фундаментальні, загальнонаукові, конкретнонаукові принципи і систему методів і технік, які мають за мету вирішити конкретні дослідницькі завдання. Серед методів, які належать до загальнонаукових принципів,

відносяться: функціональний, історичний, когнітивний, термінологічний тощо (Н. Олійник, 2015, с. 59). Існують три великі групи, на які поділяють загальнонаукові методи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, експеримент), теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація), загальні методи (індукція, дедукція, аналогія тощо). Крім того, для отримання певних наукових результатів в конкретній галузі використовують спеціальні методи. Варто зазначити, що вивчення – це не метод дослідження, а процес, який його супроводжує (А. Грабченко, В. Федорович, Я. Гаращенко, 2009, с.15-16).

З метою дослідження мовних явищ використовують лінгвістичні методи дослідження, які мають власну специфіку і систематизуються відповідно до напрямів і способів вивчення об'єкту дослідження (О. Селіванова, 2008, с. 51).

В. Ковальчук, Л. Моїсєєв виділяють творчий характер мислення як методологічну основу теоретичних досліджень, спираючись на те, що нові уявлення формуються на основі комбінування вже відомої інформації. До прийомів, на яких базується підхід творчого мислення, належать: підбір та систематизація інформації; критичне переосмислення вже отриманих наукових знань; вміння чітко сформулювати та викласти свої думки; покращення власних суджень (2005, с. 108).

Як зазначає О. Савченко (2020), "в етнолінгвістиці та лінгвокультурології широкого розповсюдження набув метод концептуального аналізу. У широкому науковому визначенні метод концептуального аналізу полягає в розчленуванні думки на її кінцеві (на певному етапі) логічні елементи. Останнім часом приділяється все більше уваги концептуальному аналізу слів, які є носіями досвіду попередніх поколінь, культури й менталітету всього народу. Концептуальний аналіз спрямований на системне дослідження й опис знань про світ і є основним способом вивчення мовної картини світу" (с.57-58).

Ф. Чмиленко та Л. Жук стверджують, що питання генезису та розвитку певної сфери є основоположним для вивчення сучасного етапу будь-якого явища. За допомогою історичного підходу стає можливим вивчення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, розвитку об'єкту дослідження. Крім того, активно застосовують порівняльно-історичний метод для визначення закономірностей і відмінностей між

явищами, що досліджуються (2014, с.8). Тому одним із методів пареміологічних одиниць є порівняльно-історичний.

В. Гаврилова вважає, що парадигмальні методи, а саме структурні методика, є найбільш актуальними в сучасних дослідження паремій. Метод компонентного аналізу, який описує структуру паремії як сукупність найменших семантичних одиниць, які відіграють певну роль у паремії і поєднані між собою ієрархічними зв'язками, застосовуються для дослідження структурної організації досліджуваного матеріалу (2016, с.28-29).

Т. Мороз (2021) називає декілька методологічних підходів, за допомогою яких вчені досліджують специфіку пареміологічних одиниць, "зокрема комплексного лінгвістичного (О. О. Дуденко, І. С. Гулідова), ідеографічного (Н. В. Царгородцева), функціонально-синтаксичного (О. І.Наконечна), комплексного інтердисциплінарного, опозиційного (З. Г. Коцюба), ономасіологічного (Р. Вижкевич-Максимов), структурно-семіотичного (Г. Л.Пермяков), лінгвокогнітивного, комунікативно-дискурсивного (Л. І. Даниленко), лінгвокультурологічного, концептуально-семіотичного і зіставно-типологічного (В. Л. Пирогов, І. О. Голубовська, Я. О. Сулейманова) підходів" (с. 314).

Також до дієвих методів дослідження паремій належать: описовий, метод лінгвокультурного аналізу, структурний метод, який використовується для розгляду синтаксичної структури паремійних одиниць, і функційний аналіз (М. Баган, 2020, с. 27).

Отже, методологія – наука про методи дослідження певного наукового явища, завданням якої є знаходження оптимальних шляхів задля вирішення конкретного дослідницького завдання. Структура методології налічує чотири рівні: фундаментальні, загальнонаукові, конкретнонаукові принципи і систему методів для конкретної наукової цілі. Для дослідження паремійних одиниць використовуються лінгвістичні методи дослідження. До найбільш доцільних методів дослідження прислів'їв та приказок належать: описовий, порівняльно-історичний, метод компонентного аналізу, метод лінгвокультурного аналізу та функційний аналіз.

Висновки до розділу 1

Паремії – це короткі жанрові форми, які вживаються на позначення малих фольклорних жанрів і характеризуються ритмічно та фонічно організованою структурою, образністю, лаконізмом та афористичністю. Термін "паремія" може вживатися як у широкому значенні, позначаючи прислів'я, приказки, примовки, загадки, анекдоти, замовляння, скоромовки тощо, так і у вузькому – лише прислів'я та приказки. Прислів'я – це синтаксично завершені вислови дидактичного спрямування, в той час як приказки – незакінчене кліше, яке не має повчального змісту.

Лексикографи були першими, хто почав збирати народні висловлювання, аналізувати та давати їм характеристику, чим, можна вважати, заклали основу для подальших досліджень паремійного складу мови. У середні віки активно починають з'являтися збірки паремій, як на теренах сучасної України, так і в інших європейських країнах. У ХІХ ст. українська пареміологія досягає свого розвитку – видаються праці В. Смирницького, Ф. Колесса, Г. Ількевича.

Арабська пареміологія зародилася завдяки діяльності вчених-граматистів Куфійської та Басрійської шкіл (Юнус ібн Хабіб ад-Дабі, Ібн ан-Надім, Абу Убейд, Абу Убейд аль-Касім ібн Салям). Провідною темою досліджень арабських паремій вченими ХХ століття є прислів'я з Корану та вислови пророків. Визначною є праця Р. Кассіса, який порівняв арабські прислів'я з біблійними висловами.

Методологія – це наука про методи та принципи задля оптимізації процесу дослідницької діяльності. До найдоцільніших методів дослідження паремій відносяться: загально лінгвістичний, описовий, історичний, функційний та лінгвокультурний аналіз.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА АРАБСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК З КОМПОНЕНТОМ- НАЙМЕНУВАННЯМ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ

2.1. Лексико-семантична специфіка арабських паремій із компонентом-найменуванням родинних зв'язків

Лексико-семантичний аналіз паремій з компонентом-найменування родинних зв'язків здійснюється шляхом розгляду та дослідження окремих арабських прислів'їв та приказок, у складі яких зустрічаються лексичні одиниці: *батько, мати, брат, сестра, донька, син* тощо.

Починаючи з часів середньовіччя, в арабському суспільстві превалює колективна свідомість, а не характерний для західного світу індивідуалізм. Духовна єдність з членами родини відіграє у світосприйнятті араба провідну роль. Таким чином, центральним елементом арабського соціуму є колектив, тому виявлення індивідуальних рис не є характерним для араба. Переконавання індивіда спираються на інтереси членів його родини, а не на його власні (Я. В. Гриценко, 2011, с. 38).

Особливості становлення та розвитку арабського соціуму, обумовлені історично, сформували ідею, що сім'я є найціннішим скарбом для кожного араба. Племінний спосіб життя є тим фактором, який вплинув на міцність родинних зв'язків арабського народу. Кожне плем'я об'єднувало декілька кланів, у складі яких перебували окремі сім'ї. Завдяки подібній організації арабського племені місце родини в житті людини стало значущим. Навіть зараз вигнання з родинного кола для представників арабського етносу є страшним покаранням (О. Скляренко, О. Скляренко, 2020, с. 183).

В. А. Завгородній (2015) зазначає, що "покірність і шанування старших – головна позитивна якість юнака. Син вважається мудрим, якщо дослухається порад старших. Отож, араб ніколи не виступає проти волі батька чи старших братів". До шанування старших поколінь і виявлення поваги до молодших закликає прислів'я: *із*

старшим радься, як із батьком; з рівним радься, як із братом; з молодшим радься, як із сином. Вважається, що *البطن لا تلد عدواً* – живіт не народжує ворога. Таким чином, збереження і забезпечення мирних відносин всередині родини є важливими для араба, як і не допускання протиріч і серйозних конфліктів між членами сім'ї.

Взаємоповага, любов та доброта залишаються основоположними цінностями арабського суспільства і, відповідно, відображаються в пареміях. Так, наприклад, завжди пам'ятати про рідних і приділяти їм увагу закликає прислів'я: *إذا رجعت من سفر فأهد لأهلك ولو حجراً* – якщо ти повертаєшся з подорожі, то привези своїй сім'ї хоча б камінь (Т. А. Шайхуллін, 2011, с. 82).

"В традиційній арабській сім'ї мати – джерело підтримки та турботи. Вона поблажлива до своїх дітей, прощає їх будь-які провини та витівки. Підтримує свою дитину в важку хвилину як психологічно, так і матеріально" (Є. В. Цветкова, 2019, с.147). Д. О. Завгородня вважає, поняття "материнство" проявляється в пареміях шляхом розкриття декількох смислів: 1) паремії про беззаперечну і безумовну любов матері до дитини (*كل قنفود في عين أمو غزال* – будь-який їжачок в очах своєї матері – газель); 2) паремії про виняткову роль матері в житті (*الولد محقان أمه* – дитя – посуд матері); 3) паремії, де мати є головним орієнтиром та ідеалом (*рай під ногами матерів*); 4) паремії про материнську самопожертву заради блага своїх дітей (*шукай розради в своєї матері*); 5) паремії про силу материнського слова (*слово матері – що мед у роті*); 6) паремії, що зображують нерозривність зв'язку між матір'ю та дитиною (*дитя – материнська душа*) (2018, с.145).

Для арабів є характерною любов до дітей, так як вважається, що *أبو الزغار مرزوق* – щасливим є той, у кого є діти. Крім того, згадується про сильну любов до онуків: *ما أغلى من الولد إلا ولد الولد* – дорожчою за свою дитину може бути тільки дитина твоєї дитини. Є. В. Кухарьова (2011) наводить приклади паремій, де висвітлюється і інший бік сімейного життя: *هاي لولا أو هاي لسعادات* – або діти, або радість життя; *يا والد يا شقي* – бути батьком означає страждати.

Лексичні одиниці "брат" і "сестра" можуть вживатися в арабських прислів'ях та приказках як у прямому (*إذا ترصّيت أخاك فلا أخاك*) – якщо тобі доводиться лестити своєму брату, то він тобі не брат), так і в переносному значенні, позначаючи

близькість між людьми, які не пов'язані між собою родинними зв'язками: *رُبَّ أَخٍ لَكَ لَمْ تَلِدْهُ أُمُّكَ* – буває так, що братом для тебе є той, хто не був народжений твоєю матір'ю; *أَخُوكَ مِنْ صَدَقِكَ النَّصِيحَةِ* – твій брат той, хто може дати тобі пораду; *إِنَّ أَخَاكَ مِنْ أَسَاكَ* – дійсно, твій брат той, хто тебе втішає; *إِذَا عَزَّ أَخُوكَ فَهِنَ* – якщо ти дорожиш своїм братом, то будь з ним м'яким; *أَعِنْ أَخَاكَ وَكُنْ بِالصَّوْتِ* – допоможі своєму брату, хоча б голосом.

Взаємовідносини братів і сестер, пов'язаних між собою кровною спорідненістю, зберігають міцний зв'язок лише до вступу сестри у шлюб. Вважається, що до заміжжя сестри брат має захищати її честь та гідність: *أَخٌ جَنَاحٌ* – брат – крило; *أَخُوكَ سَيْفُكَ إِنْ نَابَتْكَ نَائِبَةٌ* – брат – твій меч, якщо з тобою станеться біда.

В арабських пареміях згадуються не лише близькі члени сім'ї, а й далекі родичі: *أَنَا وَأَخُوِّي عَلَى ابْنِ عَمِّي وَأَنَا وَابْنِ عَمِّي عَالِغَرِيْبٍ* – я піду зі своїм братом проти мого двоюрідного брата, а зі своїм двоюрідним братом я піду проти незнайомих. Часто зустрічаються прислів'я з лексемою "дядько". Слід зазначити, що в арабській мові на позначення поняття "дядько" вживаються два слова: *عَمٌّ* – брат батька, *خَالَ* – брат матері: *عَمِّكَ أَوَّلُ شَارِبٍ* – дядьку (по лінії батька) – перша чашка; *مَا زَالَ الْخَالَ فِي خَيْرٍ لِيْنَ يَكْبُرُ لَهُ وَوَلَدُ أُخْتِهِ* – дядько (по лінії матері) живе без турбот, допоки не виросте його небіж; *عَشْرَ أَصْهْرَةَ عِ بَابِ دَارِي وَلَا كُنَّةَ تَكْشِفُ اسْرَارِي* – десять свекрух біля моїх дверей, і жодна невістка не розкриє моїх секретів.

Отже, для араба є характерною пріоритетність сімейних цінностей над особистими інтересами, що обумовлено історичними процесами становлення арабського суспільства. Серед цінностей, які виховуються в арабській родині: шанування старших, взаємоповага та любов. Важливими є вміння залагоджувати конфлікти та зберігати мирні відносини всередині сім'ї: *الْبَطْنُ لَا تَلْدُ عَدُوًّا*. В арабських пареміях про материнство зустрічається декілька основних смислів, наприклад, беззаперечна любов матері до своїх дітей: *كُلُّ قَنْفُودٍ فِي عَيْنِ أُمِّهِ غَزَالٌ*. Для позначення близьких між собою людей, які не мають кровної спорідності, у переносному значенні можуть вживатися лексеми "брат" та "сестра". Окрім, паремій з компонентами-найменуваннями найближчих родичів, так само розповсюдженими є прислів'я з

лексемами "дядько", "двоюрідні брати і сестри", "небіж/небога", "свекруха/теща", "невістка".

2.2. Бінарна опозиція як інструмент для дослідження гендерного аспекту в прислів'ях і приказках з компонентом-найменуванням родинних зв'язків

Ж. Буць (2018) стверджує, що "сучасні українські мовознавці працюють в одному напрямку із західними вченими. Проводяться розробки з позицій когнітивістики, досліджується гендерний аспект стереотипізації суспільства, враховуються не лише гендерні, але й вікові особливості. Основною метою феміністських студій є реалізація жіночих ролей у текстах та літературі, суспільному житті, соціальних відносинах" (с.79). Лексичні одиниці на позначення понять "чоловік" та "жінка" утворюють єдине лексико-семантичне поле, тобто є взаємопов'язаними і відображають поняттєву, функціональну та предметну схожість (К. Л. Бондаренко, О. С. Бондаренко, 2011, с.17).

Гендерна лінгвістика зосереджується на багатогранності концептів "чоловік" і "жінка", яка обумовлена варіативністю супровідних значень, уявленнями та асоціаціями, пов'язаними з цими поняттями (В. І. Нагуляк, 2021, с. 66). Згідно з А. А. Булах, сучасні лінгвістичні гендерні дослідження дійшли висновку, що мова піддається критиці за її орієнтованість виключно на чоловіка (2021, с.8). О. Левченко також стверджує, що мовний образ світу побудований за принципами андроцентризму, про що, наприклад, свідчить утворення іменників жіночого роду від чоловічих і наявність у фразеології гендерних стереотипів (2008, с.61). О. С. Фоменко (2004) притримується думки, що саме "фразеологія нав'язує носіям мови готові матриці для оцінювання жіночих чи чоловічих якостей і саме в ній відбитий досвід патріархального суспільства, яке упосліджує жінку й відводить їй другорядні ролі" (с.455).

Т. А. Шайхуллін вважає, що для опису моделі пареміологічної сім'ї важливим є те, що вона структурується за бінарними опозиціями – чоловік-жінка: чоловік-дружина, мати-батько, брат-сестра тощо. Таким чином, гендерний аспект є фактором,

без якого дослідження паремій з компонентом-найменуванням родинних зв'язків є неповним. Крім того, він допомагає зрозуміти та охарактеризувати особливості традиційної арабської сім'ї, а бінарна опозиція виступає інструментом, завдяки якому це стає можливим (2012, с.20, 22).

Модель традиційної арабської сім'ї характеризується як патріархальна, тобто головою сім'ї є чоловік, життя жінки залежить від чоловіка. Подібна структура арабської сім'ї та родинних зв'язків обумовлює наявність проявів гендерної упередженості в арабських прислів'ях та приказках: *المرأة بنصف عقل – жінка розумна лиш наполовину*. О. А. Марущак та К. А. Щербак (2019) вважають, що "дискримінація жінки починається вже з самого її дитинства, оскільки гендерний пріоритет під час народження дитини часто відображається на її подальшому вихованні та ставленні до неї родини".

До факту народження дівчинки в доісламській культурі арабів ставилися як до неминучого зла – *أيسرت وأذكرت ولا أنثت – процвітай, народжуй чоловіків, і не народжуй жінок*. В той самий час про хлопчика говорили: *ابنك ابن بوحك – син твій – син душі твоєї*. Проте ставлення до виховання та народження дівчат змінилося з приходом ісламу, адже в Корані написано, що народження доньки, як і сина є даром та благословенням Всевишнього (О. Скляренко, О. Скляренко, 2020, с. 209-210). "У хадисах є безліч вказівок на необхідність піклуватися про дівчаток і добре з ними поводитися до їхнього повноліття. що з ними поводитися до їхнього повноліття. Так само слід ставитися і до сиріт, убогих та інших, які потребують допомоги та підтримки. Пророк підкреслював, що це - богоугодна справа, за яку людина перед лицем Аллага може розраховувати на його заступництво" (Є. В. Кухарьова, 2011, с. 71). Ідею рівності дітей різних статей підтверджує відомий арабський вираз: *أولادنا ثمار قلوبنا و عماد ظهورنا – наші діти – плід нашого серця і опора нашої стини*.

Сирійське прислів'я *البنات المليحة خير من الصبي الفضيحة – хороша дівчинка краща за скандального хлопця* означає, що для формування повноцінної особистості є важливими освіта, виховання та моральні якості людини, однак, в той же час, в ньому простежуються наявні гендерні упередження по відношенню до жіночої статі, яка, відповідно до цього вислову, наче б то є нижчою за чоловічу.

Інше арабське прислів'я наводить протилежну думку стосовно факту народження та виховання дівчинки: *البنت هدية والصبي بلية* – дочка – подарунок, а син – прокляття. Цю ж думку висловлюють і приказки-антоніми: *أم البنات تمشي ثبات و تقول وين در الصايغ يا مسعدات* – мати дівчат йде впевнено і питає: "Де тут ювелірна лавка, о, щасливиці?"; *أم البنين تمشي وتنين و تقول وين در حبس يا إمظلمين* – мати хлопців йде, скиглить і питає: "Як пройти до в'язниці, о, нещасні?" (Є. В. Кухарьова, 2011, с.72).

Відповідно до статті інформаційного агентства *مدار الساعة* (2016), багато жінок не хочуть народжувати доньок, проте щоб запевнити в помилковості подібного судження далі подаються такі арабські паремії: *أبو البنات شاييل ع كتافو حسنات* – батько дівчат несе на своїх плечах добрі справи; *البيت اللي مافيه بنات مافيه حناين* – дім без дочок позбавлений ніжності; *بنتك هي اللي بتفتح لك الباب، وابنك اللي بيتردك من بابه* – твоя донька – це та, хто відкриває двері, а твій син – той, хто виставить тебе за них.

Отже, паремійний склад арабської мови ґрунтується на бінарній опозиції двох поняттєвих явищ – "чоловік" та "жінка", які протиставляються один одному. Патріархальна структура арабської сім'ї обумовлює наявність гендерних стереотипів, пов'язаних з соціальною роллю жінки. З приходом ісламу, народження дівчинки перестало сприйматися негативно, однак гендерні стереотипи продовжують бути частиною паремійного складу арабської мови.

2.3. Вживання прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків в сучасних арабських текстах

Прислів'я та приказки відіграють важливу роль в комунікативному менеджменті завдяки їх можливості доносити інформацію чітко, не спотворюючи суть і не створюючи непорозумінь. Однак ці особливості паремій часто ігноруються людьми, які вивчають мову та тими, хто спілкується нею на міжкультурному рівні (Дж. Чартеріс-Блек, 1995).

Під час комунікації поняттєва складова паремії активізує "паремійний фреймовий сценарій", завдяки чому аналізується та когнітивно обробляється певна

ситуація, в якій мовець використовує прислів'я чи приказку (В. В. Прутчикова, 2018, с.105).

"Прислів'я можна розглядати як засоби вербальної комунікації, оскільки використання прислів'їв адресантом мовлення є спробою підтримати індивідуальну точку зору у відповідь на певну ситуацію, посиляючись на колективну думку, репрезентативну для певної культури" (Ессам Елдіні Фахмі, 2016, с.53).

Гриценко А. В. стверджує, що висока комунікативна роль арабських паремій в арабському соціумі обумовлена консервативністю арабського суспільства, якому притаманний традиціоналізм (2011, с. 37). Вживання прислів'їв і приказок є широко розповсюдженим явищем і пояснюється любов'ю арабів до стислості та образності викладу. Багато прислів'їв закликають до лапідарності, як от наприклад, відоме висловлювання: *خير الكلام ما قل ودل* – *найкращий вираз той, який короткий і влучний* (с.33).

Арабські прислів'я широко використовуються в пресі, засобах масової інформації та кіноіндустрії, а саме в повнометражних фільмах, серіалах та документальних фільмах (Осман Ахмед Омран Осман, 2013, с.1). На думку В. І. Дмитренка та В. В. Водяника (2012), "арабська мудрість говорить, що розмова без прислів'їв нагадує їжу без солі. Як страва є не дуже смачною без солі, так само нудною і прісною є мова без приказок та прислів'їв. Прислів'я – це твір народної мудрості, тому неможливо без них уявити арабську мову" (с.236).

Важливою є роль використання паремій в сучасному медіадискурсі, так як А. О. Кучеренко (2019) стверджує, що "сучасні афоризми та прислів'я у соціальних медіа можуть виконувати як комічну, так і філософсько-естетичну функцію. Якщо прислів'я традиційного фольклору здебільшого позбавлені у своїй структурі контексту, то прислів'я й афоризми сучасності завдяки технологіям та швидкості розповсюдження інформації можна аналізувати в контекстуальному плані. Сучасні прислів'я пов'язують не тільки з технологіями, але й із середовищем їх створення та поширення різноманітними фольк-групами" (с.50).

Паремії з компонентом-найменуванням родинних зв'язків зустрічаються відповідно в публіцистичних електронних статтях, які висвітлюють проблеми

виховання, народження дітей, стосунки між окремими членами сім'ї. Наприклад у вступі, перед викладом основного матеріалу статті "هل ترغيبين بانجاب بنت؟ عززي الفرصة بهذه الأطفمة" на жіночому інтернет-ресурсі *Telwa* використовується прислів'я: البيت اللي مافيه بنات مافيه حناين – дім без дочок позбавлений ніжності.

В назві статті іншого інтернет-джерела фігурує прислів'я: على إبنها حنونة و على مراته مجنونة – до свого сина ласкава, до його жінки – шалена, що повністю виражає основну ідею поданої далі історії, яка розповідає про суб'єктивне ставлення свекрухи до свого сина та її відносини з невісткою. В поданому прикладі прислів'я виконує денотативну функцію й описує предметний зміст тексту.

Подібна ситуація простежується і в арабській статті про французького нападника Кіліана Мбаппа під назвою: "كيليان مبابي والخمسون مليوناً: مستقبل الولد صناعة أمه". Арабське прислів'я مستقبل الولد صناعة أمه – майбутнє дитини творить її мати зустрічається в статті декілька разів, як в заголовку, так і в основному тексті, підкреслюючи заслугу матері футболіста в його професійному житті.

В педагогічній статті про виховання дітей, де вказуються помилки, які допускають більшість батьків, та наводяться шляхи їх усунення, прислів'я: أبنائنا بحاجة أن تكون نماذج أكثر منهم إلى نقاد، а не критики, зустрічається в заголовку і доносить основу ідею, яка розкривається далі по тексту. Очевидно, що паремія виконує в цьому випадку декілька функцій, і її вживання є доречним, так як такого короткого формування усталеної народної мудрості достатньо не лише, щоб дати назву статті, а й щоб презентувати читачеві стисло сенс всього матеріалу.

Предметний зміст у статті "الإبن سرّ أبيه علاقة مميزة لا تخلو من تعقيد" про роль батька у вихованні дітей та формуванні повноцінної особистості виражений арабським прислів'ям الإبن سرّ أبيه – син – секрет батька. Ця паремія вживається для підкреслення схожості сина зі своїм батьком, і факту того, що він є відображенням поведінки, звичок і манер.

Отже, арабські прислів'я та приказки широко використовуються в комунікації, що обумовлено декількома факторами. Вони виявляють загальну думку, яка є

репрезентативною для представників цієї культури, мають емоційне забарвлення, несуть естетичну функцію, доносять суть лаконічно та чітко. Більшість арабських паремій в сучасних арабських текстах виконують денотативну функцію і найчастіше зустрічаються в публіцистичних статтях, які пов'язані з темою сімейних відносин.

Висновки до розділу 2

До паремій з компонентом-найменуванням родинних зв'язків належать прислів'я та приказки, які містять лексеми, використані на позначення назв членів родини: *أخ، بنت، ولد، أم، أب* тощо. Характерною рисою арабського соціуму є майже відсутній індивідуалізм західного зразка. Натомість превалює колективна свідомість, яка сформувалася внаслідок особливостей племінного устрою доісламських арабів.

Більшість арабських паремій закликають шанувати старших, дослухатися до порад батьків і не забувати про свою сім'ю: *إذا رجعت من سفر فأهد لأهلك ولو حبراً*. Образ материнства в пареміях проявляється в декількох смислах, що підтверджує наявність міцного зв'язку між дитиною та матір'ю. Араби з любов'ю ставляться до дітей, так як вважаються, що "щасливим є той, у кого є діти". Лексеми *أخت، أخ* вживаються не лише для позначення людей, об'єднаних не лише родинною, а й емоційною близькістю між не кровними родичами.

Аспекти гендерних особливостей мовного матеріалу є предметом дослідження гендерної лінгвістики. Бінарна опозиція є ефективним інструментом для розгляду та дослідження специфіки концептів "чоловік" і "жінка". Наявність гендерних упереджень по відношенню до жіночої статі пояснюється патріархальною формою традиційної арабської сім'ї.

Паремії з компонентом-найменуванням родинних зв'язків широко вживаються в публіцистичних статтях про виховання та взаємовідносини між членами родини.

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження було досягнуто поставленої мети – було розглянуто і висвітлено основні лексико-семантичні та лінгвокультурологічні аспекти специфіки арабських прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків та було встановлено взаємозв'язок між пареміями та особливостями родинних відносин арабської сім'ї. В результаті дослідження було досягнуто таких результатів:

1. Було з'ясовано, що термін "паремія" у широкому значенні вживається на позначення малих фольклорних форм: загадок, прислів'їв, приказок, прикмет, небилиць, скоромовок, примівок, закликів, замовлянь, зичень, проклять тощо. У вузькому значенні вказує лише на прислів'я та приказки.

2. Порівнявши терміни "прислів'я" та "приказка" було виявлено, що не дивлячись на те, що структура та форма цих усталених мовних кліше є схожою, приказка не несе в собі повчального змісту, і є змістовно незакінченим судженням.

3. Проаналізувавши історію паремійних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, було виявлено, що першим західним вченим-пареміологом, який заклав підґрунтя для сучасної пареміології вважається Еразм Роттердамський, який у 1500 році видав збірку латинських прислів'їв. Перші спроби систематизувати паремії українськими вченими відносяться до XVII ст. У XIX ст. було видано низку ґрунтовних збірок українських паремій.

4. Визначено, що однією з перших робіт в галузі арабської пареміології, і яка зберіглася до нашого часу, є праця голови релігійної школи та школи мовознавства Ад-Дабі. Важливим є вклад: Убайда ібн Шаррія аль-Джурхумі, Абуалі Колі, Наххара ібн Авм аль-Узрі, Абуфайда Му'ріджа ас-Сідусі тощо.

5. Було з'ясовано, що дослідження Ріада Азіза Кассіса "Книга приказок Соломонових та збірки арабських прислів'їв" є важливим для арабської пареміології, оскільки воно зосереджено на малодослідженій темі порівняння арабських прислів'їв з біблійними.

6. Було виявлено, що розвиток арабської пареміології відбувся завдяки діяльності Басрійської та Куфійської шкіл (Аль-Асмаї, Ібн ан-Надім, Салябі, аль-Ісфahanі тощо).

7. Проаналізувавши ряд робіт арабських пареміологів, було визначено, що три томи алжирських та магрибських прислів'їв та приказок, упорядкованих Мухаммадом ібн Абі Шанабом є надзвичайно цінними, адже містять не лише приклад сучасних прислів'їв, а й класичні арабські паремійні одиниці.

8. Було визначено, що методологія – це сукупність методів дослідження, які застосовуються науковцями для досягнення поставленої мети, тому вибір методів для дослідження паремій залежить від багатьох аспектів.

9. Було окреслено основні функції методології: пошук і знаходження методів для одержання бажаних даних; визначення потрібних засобів для рішення певної науково-дослідницької задачі; систематизування та подання отриманої інформації.

10. Було проаналізовано класифікацію наукових методів: фундаментальних, загальнонаукових і конкретнонаукових, які в свою чергу поділяються на групи. Виявлено, що для досягнення певної наукової мети можуть використовуватися спеціальні методи.

11. З'ясовано, що для дослідження структурної організації досліджуваного матеріалу застосовується метод компонентного аналізу, за допомогою якого здійснюється опис структури паремій як окремих семантичних одиниць.

12. З'ясовано, що у світосприйнятті араба вагома роль відводиться духовній єдності з членами родини, а концепт колективу займає основне місце в арабському суспільстві.

13. Було виявлено, що визначною рисою гарно вихованого юнака є покірність та шанування старших, а також виявлення поваги до молодших. Цінними є доброта, увага до кожного члена родини та любов. Крім того, в арабській сім'ї важливо зберігати мирні відносини з іншими членами родини та запобігати конфліктам.

14. Проаналізувавши концепт "матері" в арабських пареміях, було виявлено, що у пареміях про материнство спостерігається декілька смислів: беззаперечна материнська любов, роль матері в житті людини, мати як ідеал та зразок для наслідування, материнська самопожертва, сила материнського слова, нерозривний зв'язок між мати і дитиною.

15. Проаналізувавши низку паремій про ставлення арабів до найменших членів родини, було визначено, що для арабського суспільства є характерною любов до дітей, так само спостерігається і сильна любов до онуків.

16. Було визначено, що широко використовуються паремії з лексемою "брат" і "сестра", які можуть вживатися як для позначення людей, які об'єднані кровними родинними зв'язками, так і для людей, які об'єднані не кровними, а дружніми зв'язками. До шлюбу сестри відносини між братом і сестрою є досить міцними.

17. Було з'ясовано, що гендерна лінгвістика досліджує особливості передачі у мові концептів "чоловік" і "жінка". Згідно з сучасними дослідженнями мовна картина світу характеризується орієнтованістю на чоловіка, тому в ній спостерігається значна кількість стереотипів.

18. Проаналізувавши структуру арабської пареміологічної сім'ї, було виявлено, що вона формується за бінарною опозицією, яка допомагає дослідити особливості традиційної арабської сім'ї.

19. Було висвітлено, що факт народження дівчинки сприймається по-різному. У деяких пареміях простежуються певні упередження, пов'язані з жінками, як от у доісламських пареміях, коли народження дівчинки сприймалося як зло і кара. В наші часи притримуються й іншої думки. Зустрічаються паремії про те, що дівчинка в сім'ї – це щастя.

20. Було виявлено, що паремій є важливою частиною міжособистісної комунікації, завдяки яким інформація доноситься чітко та без спотворень, крім того любов арабів до паремій обумовлена схильністю до лапідарності та образного викладу.

21. Проаналізувавши публіцистичні статті, в яких наявні арабські паремії з компонентом-найменуванням родинних зв'язків, було з'ясовано, що часто вони зустрічаються перед викладом основного тексту у заголовках до статей про виховання дітей та відносини між членами родини.

Отже, було проаналізовано специфіку арабських прислів'їв та приказок з компонентом-найменуванням родинних зв'язків, які і на зараз широко вживаються в мовному просторі арабів.

РЕФЕРАТ

يحلل هذا البحث خصوصيات الأمثال والأقوال العربية مع مكون الاسم من الروابط الأسرية. تستهدف هذا البحث الى وجد العلاقة بين الأمثال وخصائص الأسرة العربية.

منهجية البحث العلمي هي علم طرق البحث لظاهرة علمية معينة ، وتتمثل مهمتها في إيجاد الطرق المثلي لحل مهمة بحثية محددة و طرق البحث لدراسة الامثال والأقوال العربية هي التحليل اللغوي العام، والوصف، والتاريخي، والوظيفي، واللغوي-الثقافي.

تمثل الأسرة أعلى قيمة للعرب، ويرجع ذلك إلى عملية التطور التاريخي للقبيلة العربية. في رؤية كونية للعرب يتم إعطاء دور مهم للوحدة الروحية مع أفراد الأسرة ، ويحتل مفهوم الجماعة مكانة مركزية في المجتمع العربي. الفردانية التي يميل العالم الغربي اليها ليست نموذجية للاجتماع العربية.

القضية الجندرية التي يظهر في مفاهيم ثنائية مثل "الزوج - الزوجة" ، "الأب - الأم" ، إلخ أساسي لوصف وفهم خصائص النموذج التقليدي للأسرة العربية. بعد تحليل عدد من الأمثال ، يمكننا أن نستنتج أن دور المرأة مقيد بإطار المجتمع الأبوي و يتميز هذا النظام بسيادة الأب في الاسرة و تبعية النساء له. لذلك، على سبيل المثال، يحمل الوالد أو الإخوة الأكبر المسؤولية عن الفتاة في الاسرة. تم استخدام وحدات معجمية "أخ" و "أخت" بالمعنى الحرفي و بالمعنى المجازي.

قيم الأسرة العربية هي الاحترام، الحب، التفاهم. الحفاظ على السلام في الاسرة و حل النزاعات هي مهمة في كل العائلة العربية. كثير من الامثال و الاقوال يتحدث عن دور الام في حياة الانسان. مثلا الواحد منها عن حب الام غير مشروط "كل قنفود في عين أمو غزال".

بعد قراءة و تحليل بعض المقالات التي تحتوي الأمثال والأقوال العربية مع مكون الاسم من الروابط الأسرية تم الاستنتاج أن هذه الأمثال و الاقوال مستخدمة على نطاق واسع في الكلام. غالبية منها توجد في المقالات حول تربية الاطفال و العلاقة بين أفراد الاسرة.

فضلاً عن ذلك، تلعب الأمثال والأقوال دورًا مهمًا في الإدارة التواصلية نظرًا لقدرتها على نقل المعلومات بوضوح دون تشوية الجوهر أو خلق سوء فهم.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Баган, М. (2020). Українські паремії психологічного самозахисту: Етнолінгвістичний та структурно-семантичний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського університету*.
- Баран, Я., & Зимомря, М. (1999). *Теоретичні основи фразеології*.
- Бондаренко, К. Л., & Бондаренко, О. С. (2011). *ЗІСТАВНА ЛЕКСИКОЛОГІЯ (гендерний та соціолінгвістичний аспекти)*.
- Булах, А. А. (2021). “Специфіка перекладу гендерно – маркованої лексики в змі (на матеріалі української, новогрецької та англійської мов).
- Бусел, В. Т. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*.
- Буць, Ж. В. (2018). Особливості гендерної диференціації у сучасній французькій жіночій прозі (на матеріалі роману т. де росне «le dîner des ex»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*.
- Волков, А. (2001). *Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Золоті литаври*.
- Гаврилова, В. В. (2015). Теоретичні засади вивчення паремій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету, (7)*.
- Галян, О. (2021). *Методологія та організація наукових досліджень*.
- Гасилова, Л. Х. (2017). История исследования пословиц и поговорок в арабских источниках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.
- Грабченко, А., Федорович, В., & Гаращенко, Я. (2009). *Методи наукових досліджень*.
- Гриценко, Я. В. (2011). Когнітивний вимір арабських пареміологічних одиниць. *Сходознавство, (55-56), 30–40*.
- Даниленко, Л. І. (2019). Чеська пареміологія в генетичному, лінгвокогнітивному і дискурсивному висвітленні.
- Демський, М. Т. (2002). У *УКРАЇНСЬКА МОВА : Енциклопедія (с. 524)*.
- Дмитренко, В. І., & Водяник, В. В. (2012). Художні паралелі російської та арабської народної мудрості (на матеріалі приказок та прислів'їв). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)*.

- Завгородній, В. А. (2015). Урахування національних особливостей як фактор успішного навчання арабських студентів.
- Завгородня, Д. О. (2018). Концепт “материнство” у східнослов’янських та арабських пареміях. *Вісник Запорізького національного університету*.
- Заїка, В. С. (2020). Паремії як об’єкт лінгвістичного дослідження.
- Звонська, Л. Л. (Ред.). (2017). *Енциклопедичний словник класичних мов*.
- Капітан, Т. (2016). Специфіка вживання прислів’їв та приказок в українській та німецькій мовах. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (146), 226–227.
- Ковалів, Ю. І. (2007). *Літературознавча енциклопедія: У двох томах*. «Академія».
- Ковальчук, В. В., & Моїсєєв, Л. М. (2005). *Основи наукових досліджень*.
- Колоїз, Ж. В. (2016). *Російсько-український тлумачний словник паремій*.
- Колоїз, Ж. В., Малюга, Н. М., & Шарманова, Н. М. (2014). *Українська пареміологія*.
- Конверський, А. Є. (2010). *Основи методології та організації наукових дослідж.*
- Коцюба, З. (2008). Паремійні фонди мов як контамінація різночасових міжкультурних світоглядних нашарувань.
- Кучеренко, А. О. (2019). *Мова постфольклору в арабському медіадискурсі: Соціолінгвістичний вимір*.
- Лановик, М. Б., & Лановик, З. Б. (2005). *Українська усна народна творчість*.
- Левченко, О. (2008). Стереотип чоловіка в жіночих прецедентних текстах та фразеології.
- Марущак, О. А., & Щербак, К. А. (2019). Права жінок в мусульманських країнах. *У The 4th International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society”*.
- Мороз, Т. (2021). Теоретичні підходи до аналізу паремій в українському, російському та польському мовознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.*, (1(45))
- Нагуляк, В. І. (2021). Особливості концепту «жінка» в англійській пареміології.
- Нікітенко, Л. (2022). Методологія дослідження концепції партисипативної демократії. *У Multidisciplinary scientific notes. theory, history and practice*.

- Озадовська, Л. В., & Поліщук, Н. П. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*.
- Олійник, Н. (2015). *Методологія наукових досліджень*.
- Онацький, Є. Д. (1963). *Українська мала енциклопедія*
- Прутчинова, В. В. (2018). Паремія як когнітивна модель для репрезентації колективних знань. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства*.
- Савченко, О. О. (2020). *Етнокультурний компонент у семантиці назв елементів рельєфу (на матеріалі паремій української та англійської мов)*.
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*.
- Скляренко, О., & Скляренко, О. (2020). *Етнічна ономастика: Т. 1. Світ арабів і арабський антропонімікон*.
- Соболь, Л. (2012). Назви літер у складі паремій української мови: Семантика й прагматика. *Волинь філологічна: Текст і контекст*.
- Фоменко, О. С. (2004). Гендер і мова. У *Основи теорії гендеру*.
- Чмиленко, Ф., & Жук, Л. (2014). *Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»*.
- Юськів, Б. (2013). Паремійна картина світу: проблеми дослідження.
- Абуль-Фадль аль-Майданий. (2016). *Арабские пословицы и поговорки* (И. Сарбулатов, Пер.)
- Кухарева, Е. В. (2011). *Национальный менталитет в зеркале арабских пословиц. исследование проблемы взаимосвязи и взаимозависимости языка и национального менталитета с лингвистической точки зрения*.
- Максудов, У. (2012). Арабские пословицы и поговорки: Возникновение и развитие паремиологических словарей в арабской литературе.
- Цветкова, Е. В. (2019). Пословицы и поговорки на арабском литературном языке, отражающие семейно-родственные отношения.
- Шайхуллин, Т. А. (2012). *Русские и арабские паремии с компонентом-наименованием родственных отношений: Концептуально-семантический и этнокультурный аспекты*.

- Charteris-Black, J. (1995). Proverbs in communication. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, (16).
- Essam Eldin Fahmi, M. (2016). A cross-cultural study of some selected arabic proverbs and their english translation equivalents: A contrastive approach.
- Goitein, S. D. (2009). The present day arabic proverb as A testimony to the social history of the middle east. *Y Studies in islamic history and institutions*.
- Kassis, R. A. (1999). *The book of proverbs and arabic proverbial works*.
- Kilpatrick, H. (2005). *Making the great book of songs*.
- Litovkina, A. T. (2015). Anti-proverbs. *У М. А. Варга & Н. Хризтова-Готхардт (Ред.), Introduction to paremiology: A comprehensive guide to proverb studies*.
- Madalov, N. (2023). History of the study of proverbs in english linguistics.
- Mieder, W. (2004). *Proverbs: A handbook*. Greenwood Publishing Group.
- Othman, O. A. O. (2013). *An analysis of the role of micro and macro levels in rendering some standard arabic proverbs into english*. The University of Leeds School of Modern Languages and Cultures. *Problems of General and Slavic Linguistics. Проблемы общего и славянского языкознания*.
- Umarova, M. (2020). Proverbs and its functions.
- Williams, P. (2000). Riad aziz kassis: The book of proverbs & arabic proverbial works.

الرحيم, ح. ا. ا. ع. (2019). *الأمثال العربية و السودانية*